

Aage Jørgensen

Over stregen – Valdemar Rørdam hagiograferet¹

Valdemar Rørdam kom til verden samme år som Holger Drachmanns debutdigtsamling (1872) og opnåede i begyndelsen af det 20. århundrede en position svarende til forgængerens. Han blev det danske lands og det danske folks besynger. Produktiviteten var stor og omfattede ud over lyrikken flere versfortællinger og et versdrama. Kærlighed til dansk natur og til barndommens præstegårdsidyl bærer værket. Men først og fremmest kærlighed til fædrelandet, der truet af udenvælts fjender og af et omsiggribende moralsk forfald behøvede såvel et stærkt forsvar som en styrket national selvfølelse med rødder dybt nede i historien. Rørdams kredsen om pligt, ansvarlighed, hengivelse og offer beror på, at nationen er større end det enkelte menneske; den er “vor Elskov og Ære”. Hans nationale heroisme inficeredes i mellemkrigstiden med kommunismeskræk og tippede, da Hitler i juni 1941 indledte sit felttog mod Sovjet, over i begejstring for nazismen, fordi den pludselig fremtrådte som et bolværk mod bolsjevismens pest. Patriotismen kammede simpelthen over og dementerede sig selv.

¹ Søren Espersen. *Valdemar Rørdam. Nationalskjald og landsforræder*. Odense: Lysias, 2003. 222 s. ISBN 87-989198-1-4.

Det konkrete udtryk, et harsk digt med titlen "Saa kom den Dag –", offentliggjort i de nazistiske studenters tidsskrift *Akademisk Aktion*, lobhudlede besættelsesmagten og opfordrede danskerne til at vise taknemmelighed og melde sig på østfronten. Hermed overspillede Rørdam på fatal vis sine kort, – men heroismen var han som bekendt ingenlunde alene om.

Rørdams patriotisme havde især været dikteret af frygt for stormagten i Syd. Allerede tidligt i århundredet agiterede han for, at Danmark forskaffede sig militær slagkraft for at undgå at blive opslugt og for at få Sønderjylland "hjem". Nu endte Første Verdenskrig som bekendt med, at kun en mindre del af det tabte land kom tilbage i Mor Danmarks arme. Genforeningen i 1920 dulmede sårfeberen fra Dybbøl, men faren bestod, og sorgløsheden tiltog. Palaverdemokratiet kværnede, partierne kivedes, og forsvarskapaciteten blev reduceret, hvor – som Rørdam så det – styrke og stolthed var selve "Nødvendigheden".

Okkupationen genvakte respekten for Rørdam'ske kernebegreber som mandsmod og offervilje og gav ham medvind. Hans slagnumre kom på Alsangsbevægelsens repertoire, i forordet til *Danmark i tusend År* hyldede Kaj Munk ham som dannerskjald, og regeringen indstillede ham til en livsvarig forfatterydelse på størrelse med Pontoppidans og Johannes V. Jensens, hvad der udløste en hyldestartikel i *Social-Demokraten*. Allerede før krigen, i 1937 og 1938, havde professor Ejnar Thomsen med Kaj Munks opbakning indstillet Rørdam til Nobelprisen.

Men med det famøse hyldestdigt til Hitler blev det altsammen påny sat over styr. Nationalskjalden blev fra dag til anden landsforræder. Og paradoksalt nok var det netop af kærlighed til fædrelandet, at han overskred den hårfine streg mellem beundring og fordømmelse. Selvkært er det, at Rørdam, da hans sag efter befrielsen blev behandlet af Dansk Forfatterforenings Æresret, måtte pådrage sig en eksklusion (om han ikke var kommet den i forkøbet ved selv at melde sig ud), – og det ganske uanset den kollegiale medliden-

hed, som afgørelsen gav anledning til.²

Om denne digtertragedie har Søren Espersen skrevet, hvad man i al foreløbighed kan betegne som en biografi. Bogen meddeler i kronologisk orden løst og fast om et i ydre forstand ikke specielt bemærkelsesværdigt digterliv, hvad der formentlig er den pointe i, at Rørdam nærmest gjorde et program ud af det hverdagslige (“det stille Livs Skønhed”, som Johannes Jørgensen kaldte det i 1904). En tryk præstegårdsbarndom, spredte studietilløb, flygtige forelskelser, nordjyske huslæreransættelser, en dødstruende sygdom, et livgivende kurophold i Sydtykland, en sviptur ned i Italien, – og efter hjemkomsten forlovelse og bryllup med en præstedatter. Parallelt hermed blev en digterkarriere sat på skinner og i 1902 fremtids-sikret med versfortællingen *Gudrun Dyre*. Herefter gik det slag i slag over stok og sten med børn og bøger – samt foredrag og avisartik-

² Jf. Arne Hardis, *Æresretten. Dansk Forfatterforening og udrensningen af de unationale 1945-52*, 2003, s. 43-75 (kapitlet “En syg skæbne. Valdemar Rørdam, den patriotiske landsforræder”). Der er flere aktstykker i sagen end “Saa kom den Dag –”. Et *hyldestdigt* til den på østfronten faldne C.F. von Schalburg, chef for Frikorps Danmark og våbenbroder til Rørdams søn Helgo, der var faldet som frivillig i Finland. En *piece*, der skitserer et scenario, hvor nordiske folk deltager i udfyldningen af det befolkningstomrum, der vil opstå, når Stalin besejres og bolsjevikkerne forjages. Et *fortrydelsesdigt* fremkommet efter befrielsen, da Rørdam fik øje på det patriotiske potentiale hos modstandsfolkene og del i den almindelige indsigt i, hvilke rædselsspor Hitler havde trukket efter sig. Hardis inddrager tillige et par *breve*, som Rørdam skrev til beundrere, der simpelthen ikke forstod det ærinde, han havde begivet sig ud i. Det ene rummer stænk af antisemitisme, – den jødisk-amerikanske kapitalisme er en vestlig fare sammenlignelig med den østligt-kommunistiske fare, som netop Operation Barbarossa skulle eliminere. I det andet, til højskolemanden Erik Dahlerup-Petersen, skrev han, at målet som altid var Danmarks frelse og folkelige genrejsning som led i et livskraftigt Norden, men over for den helt afgørende trusel fra “et åndsfjendtligt og folkemyrdende Rusland” måtte trods alt “en gammel Fjendes Rejsning og Fremgang under en ny Klogskabs og en ny Ånds Førerskab” hilses og gouteres. Tilmed var Rusland jo “i foreløbigt Kompagniskab med de forenede Hykleriers pengegridske Verdensmagter vester ude”.

ler i en lind strøm. Det sønderjyske spørgsmål kom i centrum og gjorde Rørdam agtet i nationale kredse og uglest i de toneangivende hovedstadskredse.

Dette liv ved hjemmets skrivebord og på forsamlingshusenes talerstole aftvinger ikke Espersen nogen synderlig interesse, med det kuriøse resultat, at jagtture synes at have været et par produktive ti-års eneste ekstralitterære krydderi. 1920'erne omtales ganske vist som Rørdams "store rejseperiode" (s. 72), men kun én rejse, til Østen om bord på ØK-motorskibet *Selandia*, behandles. Hvor forgængeren Johannes V. Jensen havde eftersøgt menneskeslægtenes udspring dybt inde i den malajiske jungle, fokuserede Rørdam på sine landsmænds beundringsvækkende indsats derude på The Long Trail. Tillige studerede han forskelle i samfundshåndteringen, med større sympati for englændernes opretholdelse af "et officielt uoverskrideligt Skel mellem Hvid og Farvet" (s. 74) end for hollændernes "stigende Tilbøjelighed til demokratisk at begunstige de Brune paa de Hvides Bekostning" (s. 73). Racebegrebet anvender han, som pointeret af Espersen, på Kipling'sk maner.

Tilspidsningen af den storpolitiske situation parret med, hvad man som god patriot måtte opfatte som national afvikling, kastede naturligvis skygge over Rørdams 1930'er-liv, som også blev præget af en håbløs privatøkonomi. Han lod sig hylde på 60-årsdagen, modtog priser og kantatebestillinger og endevendte i en række digtsamlinger barndommen og det danske liv, men var nok efter hustruens død gået i spåner, om ikke malerægteparret Swane havde givet ham pension på deres gård i Odsherred. De sidste illusioner smuldrede, da tyskerne uden at møde modstand besatte landet. En trøst var det, at sønnen Helgo meldte sig som frivillig til den finske hær og for så vidt blev aktiv deltager i den kamp mod russerne, som altså også Hitler engagerede sig i. Disse forhold indgår i Rørdams motivering for at skrive "Saa kom den Dag—".

Reaktionen var ikke til at tage fejl af. Det danske folk lagde den digter, som det netop havde taget til hjerte, på is. Det var ikke in-

kluderet i den sociale kontrakt omkring samarbejdspolitikken, at den gav Rørdam adkomst til umisforståeligt at hylde Hitler og opfordre sine landsmænd til at gøre ligeså og tilslutte sig Frikorps Danmark.

Hvordan kunne Rørdam komme så galt af sted, begå et så eklatant fejltrin? Hvordan kunne han tro, at stormagten Tyskland efter at have udraderet bolsjevikerne og tvunget Vestmagterne til fred, ville yde de nordiske lande suverænitetsgarantier og indbyde dem til fredelig sameksistens? Espersen spørger til en forklaring, men finder tilsyneladende ingen. I hans optik antager offentliggørelsen af digtet karakter netop af fejltrin, – af den art tilmed, som man burde kunne få tilgivelse for. Rørdam var jo bare en naiv og forvirret gamling, der kaldte på medlidenhed.

Martin A. Hansen tilbragte i befrielsessommeren nogle dage hos Sigurd Swane og fik således lejlighed til at møde Rørdam, som på det tidspunkt var ved at få øjnene op for, at frihedskæmperne ikke var en hob kriminelle, men langthen havde sat livet på spil af fædrelandskærlighed (det havde, som det kom for en dag, også hans egen nevø Ebbe). Hansen udviste venlig imødekommenhed og bidrog måske derved til en ændring af Rørdams “erkendelse af nationen”. Men hvis Espersen har ret i, at Rørdam først på gravens rand nåede til “en forståelse af, at kristendommen, slægten, folket, nationen var et og uadskilleligt, og at denne enhed var det solide værn mod sværmeriske ideologier som kommunismen og nazismen” (s. 183), rejser sig jo med fornyet væld spørgsmålet om, hvad der var grundlæggende galt forud for den ifølge Espersen tydeligvis gavnlige erkendelse.

Det spørgsmål ville det være oplagt at stille til produktionen, fra debutsamlingen i 1895 frem til det sidste digt, “Tanker undervejs”. Ejnar Thomsen, Rørdams beundrer i 1930’erne, følte sig ikke mindre besveget over digterens syndefald end jagtkammeraten Kaj Munk, skønt han sagde fra med mindre bulder og brag. I *Majkatten* 1945-46 offentliggjorde han under pseudonym nogle parodier over

Rørdam'ske digte, incl. skandaledigtet. I eget navn gjorde han i notteapparatet gældende, at

enhver fremtidig Rørdam-Analyse af nogen Værdi vil blive nødt til at beskæftige sig med det Spørgsmål, om ikke 'vor store nationale Skjald' allerede i sine Velmagtsdage frembød udanske Symptomer. Det er sandsynligt, at vigtige Dele af hans fædrelandske Digtning kun lader sig forstaa til Bunds i Lys af hans Optræden fra Sommeren 1941 og fremefter.

Det spor kunne Søren Espersen have fulgt. Men han undlader konsekvent at fundere over den pervertering, der som mulighed er indfældet i det romantisk-idealistske grundsyn på tilværelsen: at den sunde fornuft fortrænges af instinktkult og handlingsfascination, så nationskærligheden forvendes til ultrakonservativ heroisme og patetisk anskuelse af krig som en renselse af folkelegemet. Hvordan denne proces gestaltede sig på tysk grund har Thomas Mann skildret i romanen *Doktor Faustus*, hvis hovedperson, tolvtonekomponisten Adrian Leverkühn jo indgår en skæbnesvanger pagt med den/det onde selv. Men for en sådan betragtning ville "Saa kom den Dag –" naturligvis miste karakteren af et *faux pas* og snarere komme til at fremstå som den yderste konsekvens af en længere, ubønhørlig, dog ikke uafvendelig udvikling.

Arne Hardis har taget Thomsens ord ad notam og skitseret et sådant forsøg på at komme under vejrs med en bagudvendt sammenhæng. Tilskyndet af Rørdam selv i et brev til en konfus beundrer trækker han en linje tilbage til "Rimbrev til Aage Westenholz" (1909). Men Espersen hæver sig altså over sligt og lader det være afgørende, at Rørdam lod instinktet råde, uanset at det altså forførte ham til at gøre et synspunkt gældende, der måtte forekomme nationen aldeles upassende. Han kommer faktisk slet ikke ind på Rørdams forhold til Westenholz, hvis motoriserede hjemmeværn skulle supplere arméen, så en ny Dannevirkenat og et nyt Dybbølmareridt måske kunne afværges, når tyskerne satte det forventelige

angreb ind. Hvad de to mænd kunne enes om var også, at man ikke behøvede at agte demokratiet højt, når det mestendels udartede til partikævl osv.

I 1930'ernes debat om demokrati og diktatur indtog Rørdam et "langt mere demokratisk" standpunkt end Kaj Munk. Begge respekterede, at befolkningerne i Tyskland og Italien jo havde stemt sig til diktatur. Rørdam nærrede med egne ord i et familiebreve fra 1933 "Beundring og Sympati" for Hitlers "kraftfulde Ordning af det tyske Riges Indreliv". At Munk havde det på samme måde, er velkendt, også at han under besættelsen vedgik sin naivitet.³ Debat-ten blev ført frit i alle samfundslag. Desværre bliver det ved antydningen; kapitlet (s. 94-101) skal nemlig også give plads til en jagtskildring!

Et hovedsynspunkt i Søren Espersens bog er, at Valdemar Rørdam var "snublende nær ved at blive Nobelpristager" (s. 211).⁴ At han ikke blev det, medvirkede til, at Danmark ikke fik taget det fornødne opgør efter besættelsen. Nordmændene måtte "ud i det åbne og føre proces", fordi Knut Hamsun havde modtaget Nobelprisen, mens danskerne "ikke havde en Nobelpris at kæmpe med i forbindelse med Valdemar Rørdam, om end digteren altså var nær ved at få den" (s. 213).

Ræsonnementet er naturligvis ikke holdbart. Espersen har i det hele taget i denne henseende rod i sine papirer. Allerede hans overskrifter skaber forvirring. Kapitlet "Nobelpriskandidat" skildrer Rørdams liv i begyndelsen af 1930'erne, hvor han netop ikke var

³ Jf. Per Stig Møller, *Munk*, 2000; 568 s. Spec. henvises til afsnittet "Forblindelsen" (s. 177-84). Den dér nævnte højskoleforstander C.P.O. Christiansen redigerede i 1941 et skrift, *Dansk i tusind Aar*, til folkelæsning og studiekredsbrug (327 s., med foran- og efterstillede Rørdam-digte).

⁴ Allerede i begyndelsen af bogen konstateres som et faktum, at "litterært var Rørdam sammen med Johannes V. Jensen og Johannes Jørgensen det svenske nobelprisselskabs [læs: Det svenske Akademis] danske favorit" (s. 10).

kandidat til Nobelprisen. Sandt nok bliver han på det tidspunkt “for første gang i Sverige nævnt som en mulig kandidat til Nobelprisen i litteratur” (s. 85). Nævnelser – betegnet som “den absolutte kulmination” i Rørdams liv⁵ – faldt, da *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*'s nyansatte litteraturmedarbejder Harald Schiller gjorde gældende, at “det kun var et spørgsmål om tid, før en af tre danske digtere, Johannes V. Jensen, Valdemar Rørdam og Johannes Jørgensen, modtog den litterære udmærkelse over dem alle, Nobelprisen” (s. 91). Espersen kunne have overvejet Schillers ganske beskedne rolle i det artige spil, måske endda problematiseret hans høje vurdering af prisen, men læser altså i stedet en åbenbaret sandhed ud af artiklen. Tillige anfører han, at Kaj Munk, Otto Gelsted og Johannes Jørgensen “skubbede på” fra dansk side. Munk skubbede først på seks år senere, Gelsted gjorde det næppe, og Jørgensen nøjedes (i den kronik, “Albatrossen”, *Dagens Nyheder* 22. marts 1931, som Espersen citerer s. 85-88) med at tilskrive Rørdam “nordisk Format” (og Brandes “Verdensformat”) og gøre ham til Verner von Heidenstams “Aandsfrænde”.

Nobelpriskandidat blev Rørdam vitterligt ikke før i 1937, i medfør af Ejnar Thomsens indstilling. Men Espersen tillægger, at også Vilhelm Andersen var “gået aktivt ind i sagen”, og at Sigrid Undset og Selma Lagerlöf “havde skrevet til akademiet” (s. 104). Andersens aktivitet i sagen kan nu ligge på et ret lille sted. I sin 1941-indstilling af Johannes V. Jensen til Nobelprisen præciserer han, hvorfor han ikke “har kunnet tiltræde et samtidigt Forslag, gældende Valdemar Rørdam, for hvis Kandidatur jeg iøvrigt har megen Sympati”.⁶ Og hvad angår de to Nobelpristagere, ses de ikke at

⁵ Andetsteds nævnes, at Rørdam i 1920 “stod på højdepunktet af sin karriere” (s. 10), men “på sit livs absolutte højdepunkt” (s. 91) stod han altså i 1932. Det giver mening, om man skelner mellem “liv” og “karriere”, men det gør Espersen ikke.

⁶ Efter sammenhængen refererer “samtidigt” til indstillingen fra “i Fjor”, men Andersens tidsfornemmelse spiller ham tydeligvis et puds. (Jf. Aage

have gjort brug af deres indstillingsret. Man kan udmærket forestille sig, at Harald Schiller har henvendt sig til dem, men i så fald kom der altså intet ud af hans bestræbelser.⁷

Thomsens indstilling var som antydnet bilagt et notat af Kaj Munk. Espersen citerer dets linjer om, at Rørdam “er den eneste nulevende danske Digter, det gaar an at nævne i Forbindelse med Nobelprisen” (s. 105), og tilføjer for egen regning, men uden hold i kendsgerningerne, at Nobelkomiteen modtog “flere indstillinger af lignende karakter”. Han citerer naturligvis også konklusionen i Per Hallströms specialudtalelse om, at Rørdams kandidatur var “väl [värd] att övervägas” (s. 105f). Derimod undlader han at citere Nobelkomiteens indstilling til Det svenske Akademi. Dette mere forpligtende aktstykke, signeret af Hallström i hans egenskab af komiteformand, fastslår, at Rørdams verskunst er så vidtløftig og ujævn, at “den ej kunnat ge det intryck av sovrat och fast mästerskap som bör krävas av en med Nobelpris utmärkt diktargärning på särskilt detta [dvs. lyrikkens] område”.⁸

Ejnar Thomsen formulerede i 1938, hvad Espersen omtaler

Jørgensen, “Vilhelm Andersen og Johannes V. Jensen”, *Nordica*, bind 20, 2003, s. 140.)

⁷ Harald Schiller, der ikke havde nogen formel berøring med Det svenske Akademi, korresponderede flittigt med Johannes Jørgensen og Valdemar Rørdam. Hans promoverende artikel har utvivlsomt glædet dem. Men de har dog næppe været så naive, at de vovede at tillægge den nogen indgribende betydning. Da Johannes Jørgensen i 1942 for tredje gang blev indstillet til Nobelprisen, investerede Schiller (der i 1938 var blevet kulturredaktør) større energi i sagen, end han nogensinde ofrede på Rørdams kandidatur. Indstillingen kom fra Claes Lindskog, som Akademiet må have betragtet som indstillingsberettiget, skønt han i 1935 havde forladt sit professorat i klassiske sprog ved Lunds Universitet for at blive netop *Sydsvenskan's* chefredaktør, altså Schillers chef. (Jf. Aage Jørgensen, “Johannes Jørgensen og Nobelprisen”, *Nordica*, bind 18, 2001, s. 133-60.)

⁸ Bo Svensén (udg.), *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901-1950*, Stockholm 2001, bind 2, s. 275.

som “en ny, stærk indstilling” (s. 106). Det “bilag” fra Henrik Pontoppidan, som han i den forbindelse nævner, var formelt betragtet en selvstændig indstilling, skønt tydeligvis skrevet uden lyst og under pres. Et brev af 13. januar 1938 fra Thomsen til Rørdam understøtter dette indtryk – og godtgør, at hvad Espersen relaterer til 1937-indstillingen, de facto relaterer sig til 1938-indstillingen: det virkningsløse puf til Vilhelm Andersen, samt Sigrid Undsets og Selma Lagerlöfs påståede aktivitet. Espersen bringer et citat af et brev fra Schiller til Rørdam, som reelt er sammenstykket af to brevsteder, fra henholdsvis 1932 og 1937 (s. 106). Og han tillægger: “Professoren havde udover sine andre, mange breve til det svenske akademi ydermere fremhævet Rørdams fordanskning af Alexander Pusckin’s ‘Eugen Onjègin’” (s. 106). Bortset fra, at de “mange” breve altså er to i tallet, giver formuleringen indtryk af, at anbefalingen af Pusckin-oversættelsen var henvendt til Akademiet. Espersen har muligvis forlæst sig på en bemærkning fra min side om, at anbefalingen “lyder næsten som et supplement til Nobelindstillingen”.⁹

Om alt dette drejer kapitlet “Margot de Witt” sig. Rørdam indledte efter hustruen Margrethes død et forhold til denne adskilligt yngre tyske kvinde. Espersen forstår det – kernefamilieideologisk fikseret, som han er – lige så lidt som børnene og holder den mulighed åben, at “hun måske satte næsen op efter at få del i Nobelprisen” (s. 103)! Kapitlet udløber i en konstatering af, at den pris, som kunne have reddet Rørdam ud af hans økonomiske vanskeligheder, “lod vente på sig” (s. 108).

Hvorfor mon? Jo, Valdemar Rørdam fik ikke Nobelprisen af den enkle grund, at han efter Det svenske Akademis opfattelse ikke havde format dertil. Der er ingen grund til mytemageri des-

⁹ Jf. Aage Jørgensen, “Valdemar Rørdam og Nobelprisen”, antaget til trykning i *Danske Studier*, 2004, men nettilgængelig i en foreløbig version, som Espersen refererer til i sin litteraturliste.

angående.¹⁰

Espersens bog skal redde Valdemar Rørdam fra den glemsel, som også skriver sig fra, at Nobelprisen til og dermed retsopgøret med digteren udeblev. Den gør sig tilmed meget konkrete forestillinger om, hvor værkerne befinder sig. De “blev pakket ind i brunt karduspapir og gemt væk på de inderste hylder”, ja, på Det kgl. Bibliotek blev de “kørt på fjernlageret for hengemte sager” (s. 214).

At en digter går i glemmebogen er nu slet ikke så enestående, som bogen giver indtryk af. Jo stærkere funderet i tiden et forfatterskab er, jo større er chancen for, at eftertiden vil tillade støvet at lægge sig hen over det. Der er trængsel i biblioteksmagasinerne, Rørdam er ikke alene! Til de glemtes kompagni hører Karl Gjellerup, glemt trods den Nobelpris, han vitterligt fik, – for nu slet ikke at tale om Ernst von der Recke, glemt trods C.D. af Wirséns insisteren på hans verdenslitterære kvaliteter.¹¹

Et forfatterskabs evne til at overleve kan have med æstetisk kvalitet at gøre. Espersens stærkt indholdsfikserede og ideologistyrede bog er ikke – og ønsker næppe heller at være – en æstetisk analyse. Ikke desto mindre er det en oplagt svaghed, at bogen opretholder en øredøvende tavshed om forfatterskabet og den litterærhistoriske sammenhæng det indgår i. Hvordan kan den overbevise sin læser

¹⁰ Hvor langt mytemageriet kan drives, viser Søren Krarups påstand om, at Akademiet i 1941 havde besluttet at tildele Rørdam Litteraturprisen (*Det tause flertal. Konservative essays*, 1987, s. 90). Digteren var slet ikke indstillet det år, og desuden var Nobelprisuddelingen som bekendt stillet i bero i årene 1940-43. Mads Kierkegaard Otto gentager påstanden uden Krarups nævne af, at oplysningen stammer fra Johannes Jørgensen (*Danskeren*, bind 14:3, s. 12).

¹¹ I øvrigt er det ikke sandt, at Rørdam er så glemt, som Søren Espersen hævder. I 1966 udkom *Udvalgte Digte 1895-1940*, i hvis efterskrift (s. 341-61) F.J. Billeskov Jansen portrætterer ham med kærlig forståelse, således som samme forfatter samme år tillige gør det i *Dansk litteratur historie*, bind 3, s. 555-61, og i *Den danske lyrik*, bind 3, s. 119-25. Også Søren Krarup har hyldet ham – oftere, end Espersens litteraturliste lader forstå.

om, at Rørdam bør genindsættes i sine rettigheder som danner-skjald af første orden, uden at antyde, hvad der er det storartede ved forfatterskabet? Hvordan kan den så bombastisk insistere på Rørdams mesterskab, når den ikke blot undlader at argumentere for æstetisk værdi, hvor den forefindes, men også røber svigtende fornemmelse for den i det hele taget?

F.eks. bestemmes *Gudrun Dyrre* som “et mesterværk”, men tydeligvis interesserer det Espersen mere, at læseren tages “med ind i soveværelserne til de spliternøgne elskede”, end hvad der gør versromanen mesterlig. Ifølge Finn Thrane, hvis universitetsspeciale om bedstefaderen citeres, frydede det denne, at både de borgerdydige og de frisindede tog afstand; så måtte han jo have fundet de vises sten, et både/og, “radikalismens frisind, indpodet på ægteskabets ømhed og eksklusive lidenskabelighed” (s. 53).

Rørdams populæreste fædrelandssang var utvivlsomt “Danmark, i tusend Aar”, fra kantaten *Den danske Købmand* til Grosserer-Societetets 100-års jubilæum i 1917. I en situation, hvor danske kapitalinteresser profiterede på stormagternes krig, kunne det være passende at pointere, at fædrelandet var “fri Mænds Arv”. Carl Nielsens melodi havde ifølge Espersen gjort det “storslåede” digt “magtfuld og stærk”, og der havde lydt “kraftige opfordringer” til at ophøje det til nationalsang (s. 127) på bekostning ikke blot af den kendte tredjedel af Oehlenschlägers bud på en sådan, men også af Ewalds kongesang. Andre har som bekendt argumenteret for H.C. Andersens “I Danmark er jeg født” og Johannes V. Jensens “Hvor smiler fager den danske Kyst”, begge fri for den heroisme, som gennemsyrrer Rørdam-hymnen. Men den problematik interesserer Espersen mindre, end at digtsamlingen *Sangen om Danmark* (1923) i 1941 blev optrykt og “i en håndskreven skindfoliant” overrakt kongen. Fædrelandssangen som genre har som bekendt givet anledning til en del forskning. Espersen nævner intet af det foreliggende, end ikke *Dansk Identitetshistorie* (bind 1-4, 1991-92), – men er lovlig undskyldt, hvad angår Inge Adriansens netop udkomne *Na-*

tionale symboler i Det danske Rige 1830-2000 (bind 1-2, 2003).¹²

Den ideologi, som styrer eller måske snarere afsporer Søren Espersens Rørdam-læsning, er i det væsentlige den, som er indeholdt i det tidligere anførte citat om hans “erkendelse af nationen”. Når danskhed og kristendom smelter sammen, bliver nationen til i et forpligtende, hjemligt og hjerteligt fællesskab, hvis særkende er, at talen om ideologi bringes til at forstumme. Nationalisme er altså for så vidt ikke en ideologi, men en dyb følelse eller et sikkert instinkt, – mens internationalisme *er* en ideologi, fordi den drager mennesket bort fra sig selv og ud langs en tangent. Det er en afgørende pointe for Espersen, at kommunismen, men også nazismen er internationalisme-varianter, og at Hitler personligt hadede den nationalisme, på hvis bølge han var henvist til at ride – det første stykke vej mod verdensherredømmet.¹³

Det er præcist her (s. 184-89), på en faretruende sejlads mellem det banale og det spidsfindige, at fremstillingen forskaffer sig den blindhed, som forhindrer et nøgternt analytisk blik på Rørdams ideologitunge tekster, f.eks. rimbrevet til Westenholz og jubeldigtet

¹² “Danmark, i tusend Aar” er – tillige med “Sorgløst kan vi ej synge dit Navn, Danmark”, der også varierer forestillingen om det danske tusindårige – stadig at finde i *Folkehøjskolens Sangbog* (17. udg., 1991, nr. 165 og 163). Men Espersen beholder ret i, at nyere antologier til undervisningsbrug oftest lader ham ude af betragtning. En liste fra 1978 over Dansk lærerforeningsudgivelser på markedet fortegner én antologi, Mette Mortensens *Tiden omkring 1. verdenskrig*, 1974, med Rørdam-repræsentation. Det pågældende digt, “Ragnarok”, genfindes sammen med “Saa kom den Dag –” i *Litteratur*, bind 4: 1920-1945, 1983.

¹³ Spørgsmålet om digterens forhold til kristendommen blæser i vinden. Litteraternes Rørdam er ateist, mens Espersens “kun på skrømt og selvindbildt havde forladt sin barnetro” (s. 83). Forbindelsen med den fædrene præsteslægt løsnede sig, da Rørdam markedsførte sin patriotisme uden inkluderet kristent-moralsk aspekt (jf. s. 56). Søren Krarup derimod mener, at talen var om et brud (understreget med et hyldestdigt til Georg Brandes, 1903), der gav Rørdams nationalfølelse karakter af, hvad Jakob Knudsen kaldte “vildfarende idealitet” (*Det tause flertal*, s. 95).

ved Første Verdenskrigs udbrud (“Ragnarok”). I og med, at op-havsmanden ikke er nøgtern og distant, men har sit hjerteblod investeret i sagen, kommer bogen til at handle (også) om den Søren Espersen, som er Dansk Folkepartis assistentideolog.

Det foregående (specielt det om Nobelprisen anførte) rejser spørgsmålet, om Espersen også i mere banal forstand er vederhæftig. Fremstillingen indledes med tre citater, der alle tjener til at fremhæve Rørdams suveræne placering i dansk litteratur. Chr. Ludwigs slår i 1920 til lyd for, at digterens indsats for sønderjyderne påskønnes med en sten “i et nyt Skibelund Krat”. Citatet er fra *Hovedtræk af nordisk digtning i nytiden* (1920), som programmatisk anvendte en “nordisk” retstavning, – men Espersen har overført det i den tysk-inspirerede retstavning, som var gældende frem til 1948. Hans Ahlmann indskriver i *Det danske Parnas 1900-1920* (1920) Rørdams poetiske kvaliteter i en tidssammenhæng; Espersen citerer stedet – og tilføjer en passus om digterens “Tone” uden at notere, at det stammer fra et andet sted i bogen, og endda har fået en kraftig omgang retouche.¹⁴ Det tredje citat, fra Munks forord til *Danmark i tusend År* (1940), udviser derimod kun “redaktionelle” justeringer.¹⁵ Akribi er en god ting, for Espersen dog måske ensbetydende med flueknepperi.

I øvrigt vrimler bogen med citater, ofte meget lange. Sammen med gengivelser af, hvad efterlevende har kunnet fortælle Espersen om Rørdam, optager de omtrent halvdelen af bogen, – hvilket af-

¹⁴ “Det er i Kraft af denne Tone, at Valdemar Rørdam, efter at han har befriet Tonen for visse irriterende Bilyde, bliver den store, ja bliver den største Lyriker i disse Dages Danmark” (Ahlmann, s. 181) > “Det er i Kraft af Tonen, at Valdemar Rørdam bliver den store, ja, bliver den største Lyriker i Danmark” (Espersen, s. 9). – Ahlmann kaldes i øvrigt andetsteds Ahlmer (s. 89).

¹⁵ Forordet gengives in extenso, og nogenlunde korrekt, andetsteds i bogen (s. 123-26). Til gengæld omtales udvalget dér fejlagtigt som “Rørdams nyeste digtsamling” og diskutabelt som “mesterværket”.

stedkommer et dokumentarisk præg. Men stilistisk lægger forfatterens egen tekst sig gerne kamæleonagtigt tæt op ad, hvad andre besidder ophavsret til.

Litteraturlisten er nødtørftig og specielt for avisstoffets vedkommende problematisk, og inde i selve teksten er det ofte vanskeligt at se, hvilke kilder der refereres til og/eller citeres fra. Til sidst er der en liste over folk, som Rørdam har korresponderet med, – men hvortil skal den tjene, når hverken brevenes antal, dateringer eller proveniens oplyses, endsig om talen er om fra- eller til-breve?

Konklusionen turde være, at fremstillingen som biografi betragtet er for snæver og ufokuseret. Rørdam indsættes ikke i nogen litteraturhistorisk kontekst, bortset fra, at han relateres til den præstegårdskultur, som han var rundet af og fjernede sig fra, og til den debat, som foregik før Første Verdenskrig om Sønderjylland og det nationale forsvar og før Anden Verdenskrig om demokratiets fordele og ulemper. Andre forfattere nævnes, når de på givne foranledninger hylder Rørdam, Kaj Munk et par gange som diskussionspartner og jagtkammerat, og familien Swane for at have givet ham tag over hovedet og udfordret ham ideologisk. Ikke desto mindre anføres et sted, at Rørdams hjem i velmagtsdagene dannede ramme om megen kunstnerselskabelighed.

Hertil kan Espersen gøre gældende, at han slet ikke har villet skrive en biografi, men er ude i et hagiografisk ærinde, hvor hensigten helliger midlet, og hvor netop den ideologiske overensstemmelse mellem Rørdam og hans Sancho Pansa er velsignelsen. Espersen tilslutter sig den tradition i dansk åndsliv, som rækker fra Jakob Knudsen, Harald Nielsen, Helge Rode og Henning Kehler frem til de sidste dages hellige, Søren Krarup og Jesper Langballe, og hvis kristent og nationalt tonede heroisme, konciperet i lidenskabelig opposition til Georg Brandes' gennembrudsradikalisme, Poul Henningsens kulturradikalisme og Klaus Rifbjergs nyradikalisme, fortsat præger kulturdebatten. Som bekendt inkluderer debatten for nærværende også en statsministeriel undsigelse af samar-

bejdspolitikken. Men at konsolidere en kritik af denne ved at helgenforklare Valdemar Rørdam er dog under enhver synsvinkel betænkeligt, lige så vel som det er betænkeligt at problematisere Dansk Forfatterforenings Æresret med henvisning til, at medlemmet Hans Kirk var kommunist og internationalist.¹⁶

Johannes Jørgensen pointerer i 1904, vist med tilslutning fra Søren Espersen, at det ikke er så galt endda "at nøjes". At nøjes med denne bog om Valdemar Rørdam er dog måske i underkanten af, hvad forfatteren kan fordr af hin enkelte, som måtte læse den. Den undergraver sin egen påstand om, at Rørdam var sin tids største danske digter; med rette, ganske vist, men *sin* tids digter var han dog. I dag er Valdemar Rørdam så stendød, at end ikke elektrochok kan ændre på situationen.¹⁷

¹⁶ Dette synes at være den skjulte dagsorden i Arne Hardis' bog om Æresretten, jf. Antje Wischmanns anmeldelse, *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, bind 24, 2003, s. 286-92. Slet skjult er samme dagsorden i en artikel af Søren Krarup, som Espersen citerer s. 190-92; Krarup holder Hans Kirk ansvarlig for Æresrettens afgørelse, skønt slutdokumentet jo efter bestyrelsesgodkendelse kom til urafstemning og blev vedtaget med stemmefordelingen 157:9.

¹⁷ Anmeldelser i øvrigt: Lars Handesten, *Berlingske Tidende* 29. november 2003; Peter Stein Larsen, *Kristeligt Dagblad* 21. november 2003, samt *K & K*, nr. 97, 2004, s. 119-25; Erik Skyum-Nielsen, *Information* 3. januar 2004; Mette Winge, *Politiken* 29. november 2003.